

КОНВЕНЦИЯ ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО
ОБЩ КОМЕНТАР №21 (2017)
ОТНОСНО ДЕЦАТА В УЛИЧНА СРЕДА

КОМИТЕТ ПО ПРАВАТА НА ДЕТЕТО
21 юни 2017 г.

**КОНВЕНЦИЯ
ЗА ПРАВАТА
НА ДЕТЕТО**

Distr.
GENERAL

21 юни 2017 г.

Оригинал: Английски език

КОМИТЕТ ПО ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

ОБЩ КОМЕНТАР №21 (2017)

относно *относно* **гецата**

в *улична среда*

GE.17-10187(E)
[Баркод: 1621563]

Моля, рециклирайте

Детски фонд на Организацията на обединените нации (УНИЦЕФ)
бул. „Ал. Дондуков“ №87, ет. 2, София 1504

За повече информация, моля посетете нашия сайт: www.unicef.bg

Снимка на корицата: © УНИЦЕФ България/2016/Попов

СЪДЪРЖАНИЕ	СТРАНИЦА
I. ВЪВЕДЕНИЕ: „ПРОМЕНЕТЕ НАШАТА ИСТОРИЯ“	5
II. ОБЩ КОНТЕКСТ	5
III. ЦЕЛИ	9
IV. ХОЛИСТИЧНИ ДЪЛГОСРОЧНИ СТРАТЕГИИ ВЪЗ ОСНОВА НА ОРИЕНТИРАН КЪМ ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ПОДХОД	9
V. КЛЮЧОВИ ЧЛЕНОВЕ ОТ КОНВЕНЦИЯТА, ЗАСЯГАЩИ ДЕЦАТА В УЛИЧНА СРЕДА.....	17
VI. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ И СЪТРУДНИЧЕСТВО	42

I. ВЪВЕДЕНИЕ: „ПРОМЕНЕТЕ НАШАТА ИСТОРИЯ“

1. Децата в улична среда, до които се допитахме при подготовката на настоящия общ коментар, казаха силни думи за нуждата от уважение, достойнство и права. Това са част от думите, с които те се изразиха: „Уважавайте ни като човешки същества“; „Ще ми се хората, които никога не са живели на улицата, да ни виждат като хора с гордост, като нормални хора“; „Не става въпрос за това да ни махнат от улицата и да ни пхнат в приюти, а за това да ни дадат положение“; „Държавите не бива да казват, че не е редно да сме на улицата. Не бива да ни тормозят, ако сме на улицата. Трябва да бъдем приемани“; „Това, че живеем на улицата, не означава, че не можем да имаме права“; „Улицата оставя белези: или се измъкваш, или не“; „Не искаме помощ, милостиня, съжаление. Правителствата трябва да работят заедно с общностите, за да ни дадат права. Не протягаме ръка за милостиня. Искам да стана човек, който сам се грижи за себе си“; „[Хората] трябва да ни дадат шанс да използваме способностите и дарбите си, за да постигаме мечтите си“; „Дайте ни възможността да променим историята си.“¹

II. ОБЩ КОНТЕКСТ

Цел

2. В настоящия общ коментар Комитетът по правата на детето дава авторитетни насоки на държавите за разработване на всеобхватни, дългосрочни национални стратегии относно децата в улична среда по холистичен, ориентиран към правата на детето подход, предвиждайки както превенцията, така и реагирането, в съответствие с Конвенцията за правата на детето. Въпреки че в Конвенцията не се споменават изрично децата в улична среда, всички нейни разпоредби са приложими за тези деца — които преживяват нарушения по повечето членове от Конвенцията.

Консултации

3. В рамките на няколко регионални консултации се допитахме до

¹ Всички цитати са от консултации или писмени становища за настоящия общ коментар. Те са съответно от: деца в Бангладеш (писмено становище от Дака); деца в Латинска Америка (консултация в Мексико); 15-годишно момче от Бразилия; 18-годишно момче и момиче от Индия; деца и младежи от Демократична република Конго; деца и младежи в Европа (консултация в Брюксел); 16-годишно момче от Пакистан; момче от Бурунди; 18-годишно момче от Бразилия.

327 деца и младежи от 32 държави. Представители на гражданското общество откликнаха на общата покана за представяне на становища, след което на всички държави — страни по Конвенцията, бе представен проект на коментара в напреднал етап на формулиране на текста.

Терминология

4. В миналото децата в улична среда са наричани по различен начин, включително „улични деца“, „децата по улиците“, „децата на улицата“, „избягали деца“, „изхвърлени деца“, „деца, живеещи и/или работещи на улицата“, „бездомни деца“ и „деца, свързани с улицата“. В настоящия общ коментар смисълът на понятието „деца в улична среда“ включва: а) децата, които разчитат на улицата за своя живот и/или работа — независимо дали сами, с връстници или със семейството си; и б) по-широк кръг от деца, които са развили силни връзки с обществените места и за чието ежедневие и идентичност улицата играе жизненоважна роля. Този по-широк кръг от деца обхваща и тези, които периодично — макар и невинаги — живеят и/или работят по улиците, както и тези, които, макар да не живеят или работят по улиците, редовно придружават своите връстници, братя и сестри или семейство по улиците. По отношение на децата в улична среда, пребиваването „на обществени места“ включва в смисъла си прекарване на значително време по улиците или на улични пазари, обществени паркове, обществени пространства на местните общности, площади, автобусни и железопътни спирки и гари. Пребиваването „на обществени места“ не включва в смисъла си обществени сгради като училища, болници и подобни учреждения.

Ключови наблюдения

5. По отношение на децата в улична среда се използват различни подходи, понякога — в съчетание. Те включват ориентиран към правата на детето подход, при който детето се зачита като притежател на права и решенията в много случаи се вземат с неговото участие; социален подход, при който децата се „спасяват“, като биват възприемани като пасивен обект или жертва от улицата, а решенията се вземат вместо детето, без сериозно отчитане на неговото мнение; потиснически подход, при който поведението на детето се възприема като противообществено. Социалният и репресивният подход не зачита детето като притежател на права, като вследствие на тези под-

ходи децата биват насилствено отстранявани от улиците, което в още по-голяма степен нарушава правата им. Твърдението, че социалният и репресивният подход са във висш интерес на детето, всъщност не прави тези подходи основани на правата.² За да бъде спазена Конвенцията, е от основно значение да се прилага ориентиран към правата на детето подход.

6. Децата в улична среда не представляват хомогенна група. Те са разнородни по възраст, пол, етническа принадлежност, принадлежност към коренното население, националност, наличие на увреждания, сексуална ориентация, полова идентичност и изразяването ѝ, както и други характеристики. Това многообразие означава, че техните преживявания, рисковете, на които са изложени, и потребностите им също са различни. Естеството и продължителността на физическото пребиваване на улицата варират значително при различните деца; същото важи и за характера и интензивността на взаимоотношенията им с връстниците, роднините, членовете на общността, субектите на гражданското общество и властите. Взаимоотношенията на децата могат да им помагат да оцеляват по улиците и/или да затвърждават предпоставките за агресивно нарушаване на правата им. Общественията места служат на децата за най-различни цели, включително работа, общуване, забавление/развлечение, подслон, нощуване, готвене, хигиена, злоупотреба с вещества и сексуални контакти. Възможно е децата да извършват тези дейности доброволно, но и поради липса на осъществим избор или дори по принуда или под насилие от страна на други деца или на възрастни. Те извършват дейностите сами или заедно с роднини,³ приятели, познати, членове на банди, а в някои случаи — и с експлоатиращи ги връстници, по-големи деца и/или възрастни.

7. В много случаи няма систематично събиране на данни или подходящи разбивки и по тази причина не е известно какъв е броят на децата в улична среда. Оценките варират според използваните определения, отразяващи социоикономически, политически, културни и други условия. Поради липсата на данни тези деца са невидими,

² Вж. Общ коментар № 13 (2011 г.) относно правото на детето на свобода от всички форми на насилие, точка 59 и Общ коментар № 14 (2013 г.) относно правото на детето висшите му интереси да бъдат първостепенно съображение.

³ По отношение на децата, които се намират в улична среда заедно със семействата си, този общ коментар обръща специално внимание на децата като основните притежатели на права. Когато децата в улична среда вече имат собствени деца, висшите интереси на всяко поколение деца трябва да представляват първостепенно съображение.

вследствие на което не се разработват политики или предприеманите мерки са кампанийни, временни или краткосрочни. В резултат на това е налице упорито нарушаване на множество права, което принуждава децата да бъдат на улицата и продължава, когато те са там. Проблемът засяга всяка държава.

8. Причините за наличие на деца в улична среда, мащабът на явленияето и преживяванията на тези деца са различни както в различните страни, така и в отделните региони в страните. Неравенствата въз основа на икономическо положение, раса и пол са сред структурните причини за възникването на явленияето деца в улична среда и за изключването им от обществото. Те се утежняват от материална бедност, неадекватна социална закрила, нецелесъобразни инвестиции, корупция и фискални (данъчни и разходни) политики, които намаляват или унищожават способността на по-бедните хора да се спасят от бедността. Рязкото разклащане на стабилността, причинено от конфликти, масов глад, епидемии, природни бедствия или принудително изселване, както и събитията, водещи до разселване или принудителна миграция, допълнително усложняват последиците от структурните корени на проблема. Допълнителни причини са: насилие, малтретиране, експлоатация и лишаване от грижи и внимание у дома или в социалните или учебни (включително религиозни) заведения; смърт на полагащите грижи за детето лица; изоставяне на деца (включително поради ХИВ/СПИН);⁴ безработица на полагащите грижи за детето лица; нестабилни семейства; разпадане на семействата; полигамия;⁵ изключване от образователната система; злоупотреба с вещества и психически заболявания (при децата или в семействата им); нетърпимост и дискриминация, включително спрямо децата с увреждания, обвиняване на деца във вешерство, отхвърляне на бивши деца войници от семействата им, отхвърляне на деца от семействата им в резултат на съмнения в тяхната сексуалност или самоопределянето им като хомосексуални, бисексуални, транссексуални, интерсексуални или асексуални; неспособност на семействата да приемат съпротивата на децата срещу вредни практики като детски бракове и обрязване на женските полови органи.⁶

⁴ Вж. Общ коментар № 3 (2003 г.) относно ХИВ/СПИН и правата на детето, точка 7.

⁵ Вж. Съвместна обща препоръка № 31 на Комитета за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените и Общ коментар № 18 на Комитета по правата на детето (2014 г.) относно зловредните практики, точки 25-28.

⁶ Пак там, точки 19-24.

III. ЦЕЛИ

9. Целите на настоящия общ коментар са:

а) да разясни задълженията на държавите да прилагат ориентиран към правата на детето подход към стратегиите и инициативите за децата в улична среда;

б) да предостави всеобхватни, авторитетни насоки на държавите за прилагане на холистичен, ориентиран към правата на детето подход, за да: се предотвратяват нарушенията на правата на децата и ситуациите на липса на избор, поради които да се налага на децата да разчитат на улицата за своето оцеляване и развитие; както и за да се насърчават и защитават правата на децата, които вече се намират в улична среда, като се обезпечават непрекъснатост на грижата и се подпомагат децата за достигане на пълния им потенциал;

в) да посочи значението на конкретни членове на Конвенцията за децата в улична среда с оглед повишаване на уважението към тях като към притежатели на права и пълноценни граждани, както и да подобри разбирането за връзките на децата с уличната страна.

IV. ХОЛИСТИЧНИ ДЪЛГОСРОЧНИ СТРАТЕГИИ ВЪЗ ОСНОВА НА ОРИЕНТИРАН КЪМ ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ПОДХОД

A. Ориентиран към правата на детето подход

Описание

10. При ориентирания към правата на детето подход процесът на осъществяване на правата на детето е също толкова важен, колкото крайният резултат. Ориентираният към правата на детето подход гарантира зачитане на достойнството, живота, оцеляването, благосъстоянието, здравето, развитието, участието в обществото и недискриминацията на детето като притежател на права.

11. Според Детския фонд на Организацията на обединените нации (УНИЦЕФ),⁷ ориентиран към правата на детето подход е този, който:

⁷ Вж. УНИЦЕФ, Инструментарий за образование, ориентирано към правата на детето: Вкореняване на правата на детето в образованието в ранна детска възраст, основното и средното образование [Child Rights Education Toolkit: Rooting Child Rights in Early Childhood Education, Primary and Secondary Schools] (Женева, 2014 г.), стр. 21. Достъпно на адрес: https://www.unicef.org/crc/files/UNICEF_CRE_Toolkit_FINAL_web_version170414.pdf. Вж. също Общ коментар № 13, точка 59. Вж. също „Основен на човешките права подход към сътрудничеството за развитие“ [Human Rights Based Approach to Development Cooperation], достъпно на адрес: <http://hrbportal.org/the-human-rights-based-approach-to-development-cooperation-towards-a-common-understanding-among-un-agencies>.

- а) способства за осъществяването на правата на детето, установени в Конвенцията и други международни документи в областта на правата на човека;
- б) насочва поведението, действията, политиките и програмите въз основа на свързаните с правата на детето стандарти и принципи от Конвенцията и други международни документи в областта на правата на човека и по-специално: недопускане на дискриминация; висшите интереси на детето; правото на живот, оцеляване и развитие; правото на изслушване и сериозно отношение; правото на детето при упражняването на правата си да бъде напътствано от полагащите грижи за него лица, родителите и членовете на общността в съответствие с развитието на способностите на детето;
- в) изгражда способността на децата — в качеството им на притежатели на права — да предявяват правата си, а на носителите на задължения — да изпълняват тези свои задължения към децата.

Значение за децата в улична среда

12. Комитетът смята, че стратегиите и инициативите, които възприемат ориентиран към правата на детето подход, изпълняват основните критерии за добри практики, независимо от равнището и контекста им. Децата в улична среда в много случаи нямат доверие към намесата в живота им от страна на възрастните. Поради малтретирането си от възрастни в обществото, те не желаят да губят трудно спечелената си, макар и ограничена самостоятелност. Разглежданият подход набляга на пълното зачитане на тяхната самостоятелност, включително подпомагане на тези деца да намерят възможности, различни от това да разчитат на улицата. Той способства за тяхната устойчивост и способности, прави ги по-дейни участници във вземането на решения и ги овластява като активни субекти в социоекономически, политически и културен план. Подходът залага на наличните им силни страни и положителния им принос за собственото им оценяване и развитие и за оцеляването и развитието на техните връстници, семейства и общности. Прилагането на този подход е не само морално и правно задължение, но и най-устойчивият начин за откриване и прилагане на дългосрочни решения с децата в улична среда.

Б. Национални стратегии:

Общ преглед

13. За да спазят своите задължения по Конвенцията, се настоява държавите да приемат холистични, дългосрочни стратегии и да предвидят необходимите бюджетни средства за децата в улична среда. По-долу са изложени взаимосвързаните проблеми и процеси, последвани от тематичното съдържание, с което следва да се занимават тези стратегии. Като експерти по собствения си живот, децата в улична среда трябва да участват в разработването и прилагането на стратегиите. Първа стъпка е държавите да съберат информация за тези деца на територията си, за да могат да решат кой е най-добрият начин за утвърждаване на правата им. Държавите трябва да възприемат междуресорен подход с цел вникване в начина, по който политиката в дадена област, например финанси, се отразява на друга — например образованието, което от своя страна засяга децата в улична среда. Те следва да насърчават междуресорното и международното сътрудничество.

Преразглеждане на политиките и законодателството

14. Държавите следва да разгледат как могат да се подобрят законите и политиките, така че да отразяват препоръките на настоящия общ коментар. Те трябва, с незабавно действие: да премахнат разпоредбите, от които произтича пряка или косвена дискриминация на основание уличната среда на децата или техните родители или семейство; да отменят всички разпоредби, които позволяват или подкрепят масовото задържане или произволното отстраняване на децата и техните семейства от улиците и обществените места; да отменят разпоредбите, които криминализират или несъразмерно тежко наказват деяния на децата в улична среда като просия, нарушаване на полицейски час, безделие, скитничество, бягство от дома; да отменят разпоредбите, които третираат децата като престъпници, задето са станали жертва на търговска сексуална експлоатация и за т.нар. морални престъпления като сексуални контакти без брак. Държавите трябва да въведат закон за закрила на детето или за децата, а ако такъв вече съществува — да го преработят, така че да се основава на ориентиран към правата на детето подход и да се занимава конкретно с децата в улична среда. Законът трябва да се прилага чрез създаване на възможност за политики, мандати, опе-

ративни процедури, насоки, изпълнение на услуги, надзор и механизми за изпълнение, и да се разработи в сътрудничество с ключови заинтересовани лица, включително децата в улична среда. Може да е необходимо държавите да разработят подходящи за вътрешния си контекст политики и правни дефиниции за тези деца въз основа на изследвания с тяхно участие, ако това е необходимо, за да улесни мерките за намеса на притежаващите законови правомощия професионалисти и служби. Процесът на разработване на правни дефиниции обаче не бива да забавя предприемането на действия за преодоляване на нарушенията на правата на децата.

Роля на държавата, отговорности, регламентиране и съгласуване на недържавните субекти

15. Стратегиите за децата в улична среда следва да признават както държавните, така и недържавните субекти. Ролята на държавата като основен носител на задължения е посочена в раздел V по-долу. Държавите са длъжни да помагат на родителите и останалите полагащи грижа за детето лица да осигурят, в рамките на своите способности и финансови възможности и съобразно с развитието на способностите на детето, условията за живот, необходими за оптималното развитие на детето (членове 5, 18 и 27). Държавите следва чрез финансиране, акредитация и регламентиране да подкрепят субектите от гражданското общество, които да допълват действията чрез предоставяне на индивидуализирани, специализирани услуги за децата в улична среда въз основа на ориентиран към правата на детето подход. Стопанският сектор трябва да изпълнява своите отговорности по отношение на правата на децата, а държавите трябва да следят за това.⁸ Необходимо е съгласуване между държавните и недържавните субекти. Държавите имат законното задължение да следят за това недържавните изпълнители на услуги да осъществяват дейността си съобразно с разпоредбите на Конвенцията.⁹

⁸ Вж. Общ коментар № 16 (2013 г.) относно задълженията на държавата във връзка с въздействието на стопанския сектор върху правата на децата, точка 8.

⁹ Вж. Общ коментар № 5 (2003 г.) относно общите мерки за изпълнение на Конвенцията, точки 42-44; Общ коментар № 7 (2005 г.) относно прилагането на правата на детето в ранна детска възраст, точка 32; Общ коментар № 9 (2006 г.) относно правата на децата с увреждания, точка 25; и Общ коментар № 16, точка 25.

Справяне със сложното естество на положението

16. Необходимо е стратегиите да са насочени към справяне с множество причини — от структурно предопределени неравенства до насилие в семействата. Те трябва да предвиждат също мерки за незабавно прилагане, например преустановяване на хайките за масово задържане и произволното отстраняване на деца от обществени места, както и мерки за постепенно въвеждане, например всеоткривателна социална закрила. Вероятно ще е необходимо съчетание от промени в законодателството, политиките и изпълнението на услуги. Държавите трябва да поемат ангажимента за спазване на човешките права и след детството. По-специално държавите трябва да осигурят механизми за проследяване на случаите на децата под алтернативна грижа и децата в улична среда по време на прехода им към пълнолетие на 18-годишна възраст, за да не се допуска внезапно преустановяване на подкрепата и услугите.

Всеобхватни системи за закрила на детето

17. В законодателно-политическа рамка, предвиждането на бюджети за холистични системи за закрила на детето, както и разработването и укрепването на тези системи въз основа на ориентиран към правата на детето подход, представляват основата за практическите мерки, необходими за стратегиите за превенция и реагиране. Необходимо е тези национални системи за закрила на детето да достигат до децата в улична среда и напълно да обхващат специфичните услуги, от които се нуждаят те. Необходимо е системите да осигуряват непрекъснатост на грижата във всички относими контексти, включително превенция, ранна намеса, работа на мобилни екипи по улиците, телефонни линии за помощ, нископрагови центрове, дневни центрове, временно настаняване в социални заведения, събиране на разделени семейства, приемна грижа, самостоятелен живот и други варианти на краткосрочна и дългосрочна грижа. Не всички тези контексти обаче имат отношение към всички деца в улична среда. Например превенцията и ранната намеса представляват приоритет при децата на ранните етапи на развиване на силни и вредни връзки с уличната среда, но са неприложими за децата, родени в улична среда. Възможно е някои деца да не биват настанявани за резидентна грижа, а за други събирането на семейството да не е приложимо или подходящо. От стратегиите трябва да става ясно, че е необходимо ориентираният към правата на детето подход да се прилага във всеки един контекст. Трябва да се намали административната тежест и забавянето при по-

лучаването на достъп до системите за закрила на детето. Следва да се предоставя информация в адаптирани за деца, достъпни формати, както и да се способства за това децата в улична среда да разбират и да се ориентират в системите за закрила на детето.

Изграждане на капацитета на лицата, които имат досег с детето

18. Държавите трябва да инвестират в качествено първоначално и текущо основно обучение по въпросите на правата на детето, закрилата на детето и местния контекст на децата в улична среда за всички специалисти, които биха имали пряк или косвен досег с децата в улична среда в области като определянето на политики, правоохранителната дейност, правосъдието, образованието, здравеопазването, социалното подпомагане и психологията. Обучението може да се ползва от експертния капацитет на недържавните субекти и следва да бъде интегрирано в учебните програми на съответните обучаващи институции. За професионалистите, чиито служебни задължения включват специално работа с децата в улична среда, например работещите на улицата социални работници и специализираните полицейски звена за закрила на детето, е необходимо допълнително задълбочено обучение по ориентиран към правата на детето подход, психологическа подкрепа и овластяване на децата. „Пешеходните обиколки на мобилни екипи“ и „пешеходните обиколки по улиците“ са важна част от метода за обучение на терен. Основното и специализираното обучение трябва да включват промяна на нагласите и поведението, предаване на знания и развитие на умения, а също и да насърчават сътрудничеството и съвместната работа между различните ресори. Централната и местната власт трябва да разбират и подкрепят критично важната роля на социалните работници, включително работещите на улицата, за ранното откриване на семействата с деца в риск и оказването на подкрепа на тези семейства и на децата в улична среда. Професионалистите трябва активно да се включват в разработването на оперативни процедури, насоки за добри практики, стратегически указания, планове, стандарти за ефективност и дисциплинарни кодекси и да получават подкрепа за практическото им прилагане. Държавите следва да способстват за изострянето на вниманието и обучаването на останалите заинтересовани лица, които влизат в пряк или косвен досег с децата в улична среда, например работещите в транспортния бранш, медийните дейци, общностните и

духовните/религиозните лидери и субектите от частния сектор. Тези субекти трябва да се насърчават да възприемат Принципите за правата на децата и стопанската дейност.¹⁰

Предоставяне на услуги

19. Държавите трябва да предприемат действия, за да осигурят способността на децата в улична среда да осъществяват достъп до основни услуги като здравеопазване и образование, както и до правосъдие, култура, спорт и информация. Държавите трябва да направят необходимото, така че техните системи за закрила на детето да предвиждат специализирани услуги на улицата с участието на обучени социални работници, които познават добре връзките в местната улична среда и могат да помагат на децата да възстановят връзките със семейството си, услугите на местната общност и по-широката общественост. Това не означава непременно децата да отхвърлят връзките си с уличната среда, а по-скоро намесата да осигурява спазването на правата им. Превенцията, ранната намеса и услугите на терен по улиците са елементи, които взаимно засилват действието си и осигуряват непрекъснатост на грижата в рамките на ефективна, дългосрочна и холистична стратегия. Макар държавите да са основните носители на задължения, техните усилия могат да се допълват от дейности на гражданското общество, свързани с разработването и предоставянето на иновативни, персонализирани услуги.

Прилагане на ниво местна власт

20. Успешните инициативи се осланят на задълбочено разбиране на местните контексти и индивидуализираната подкрепа за децата. При разширяването на териториалния обхват на инициативите трябва да се внимава съсредоточаването върху процеса да не доведе до пренебрегване на децата. Държавите трябва да насърчават и подкрепят основаващите се на партньорства на местно равнище, специализирани мерки за намеса, които да изхождат от правата на детето, да бъдат малки и гъвкави, да са обезпечени с подходящ бюджет и в много случаи да се ръководят от организации на гражданското общество с местен експертен капацитет. Тези мерки за намеса трябва да се координират от местната власт и да се подпомагат от държавата чрез национал-

¹⁰ Вж. <http://childrenandbusiness.org>. Вж. също Общ коментар № 16.

ната система за закрила на детето. Би могло да е от полза, ако те се подпомагат от частния сектор с ресурси за изграждане на капацитет и организационни умения, както и от научните среди — с изследователски капацитет, който да позволи вземането на решения да се основава на доказателства. Съобразените с нуждите на децата градове и общности допринасят за атмосфера на приемане и представляват основа за общностни мрежи и системи за закрила на децата в улична среда. Трябва да се подкрепя участието на децата в улична среда в местни, децентрализирани процеси на планиране „отдолу нагоре“.

Наблюдение и отчетност

21. За ефективното прилагане на законодателството, политиките и услугите са необходими ясни механизми за наблюдение и отчетност, които да бъдат прозрачни и да се изпълняват строго. Държавите трябва да подкрепят приобщаването на децата в улична среда, в това число включването им в механизми за социална устойчивост, например коалиции между държавни и недържавни субекти, комитети или работни групи, които наблюдават държавните политики, като акцентират върху децата в улична среда. Независимите национални институции по правата на човека, насърчаващи и наблюдаващи прилагането на Конвенцията,¹¹ например омбудсманите по правата на детето, трябва да бъдат леснодостъпни за децата в улична среда.

Достъп до правосъдие и средства за правна защита

22. Децата в улична среда, които са станали жертви на нарушения на правата на човека или са преживели такива, имат право на ефективни средства за правна и друга защита, включително процесуално представителство. Това включва достъп до механизми за индивидуално подаване на жалби от самите деца и/или чрез представляващи ги възрастни, както и до съдебни и извънсъдебни механизми за компенсация на местно и национално равнище, включително независими институции по правата на човека. Когато вътрешните средства за правна защита в държавата са изчерпани, трябва да е налице достъп до приложими международни механизми за защита правата на човека, включително процедурата, установена с факултативния про-

¹¹ Вж. Общ коментар № 2 (2002 г.) относно ролята на независимите национални институции по правата на човека в утвърждаването и закрилата на правата на детето, точки 2 и 15.

токол към Конвенцията относно процедурата за подаване на жалби. Мерките за компенсация могат да включват възстановяване, обезщетение, реабилитация, удовлетворяване и гаранции за недопускане на по-нататъшни нарушения на правата.¹²

Събиране на данни и изследователска дейност

23. В партньорство с научните среди, гражданското общество и частния сектор, държавите трябва да разработват систематични, зачитащи правата, включващи участието на заинтересованите лица механизми за събиране на данни и споделяне на позволяваща подходящи разбивки информация за децата в улична среда. Те трябва да правят необходимото, за да не се стига до стигматизиране или навреждане на децата в резултат на събирането и използването на тази информация. Събирането на данни за децата в улична среда трябва да се интегрира в националната статистика за децата, като националните данни не бива да се базират само на проучванията сред домакинствата, а да обхващат и децата, които не живеят в домакинства. Децата в улична среда трябва да участват в определянето на целите и програмите на научноизследователската дейност и в събирането на информация, анализирането и разпространението на резултатите от научните изследвания като основа за съставянето на политики, както и в създаването на специализирани мерки за намеса.¹³ Уличната среда се променя бързо и е необходимо периодично провеждане на научни изследвания, за да бъдат политиките и програмите актуални.

V. КЛЮЧОВИ ЧЛЕНОВЕ ОТ КОНВЕНЦИЯТА, ЗАСЯГАЩИ ДЕЦАТА В УЛИЧНА СРЕДА

Общ преглед

24. Всички права, съдържащи се в Конвенцията и факултативните протоколи към нея, са взаимно свързани и неделими за децата в улична среда също толкова, колкото за всички деца. Настоящият общ коментар следва да се разглежда във връзка с всички останали общи коментари на Комитета. Той обръща специално внимание на члено-

¹² Вж. www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx.

¹³ Вж. Служба на Върховния комисар по правата на човека (ВКБООН), „Основен на човешките права подход към данните“, достъпно на адрес: www.ohchr.org/Documents/Issues/HRIndicators/GuidanceNoteonApproachtoData.pdf.

вете, които са от особено значение по отношение на децата в улична среда и досега не са били акцент в общите коментари на Комитета. Например, въпреки очевидната важност на разпоредбите, свързани с насилието, образованието, детското правосъдие и здравеопазването, в настоящия текст те се споменават относително сбито, с препратки към предишни общи коментари. Някои други членове пък се разглеждат по-задълбочено, предвид значението им по отношение на децата в улична среда и обстоятелството, че досега не са разглеждани подробно от Комитета. Изборът на членове по-долу не означава, че гражданските и политическите права превъзхождат социалните, икономическите и културните права на децата в улична среда.

А. Членове от основно значение за ориентирания към правата на детето подход

Член 2 относно недопускането на дискриминация

Недопускане на дискриминация на основание на социален произход, имуществено състояние, рождение или друг статут

25. Държавите трябва да зачитат и осигуряват правата, предвидени в Конвенцията, на всяко дете в пределите на своята юрисдикция без каквато и да е дискриминация. Дискриминацията обаче е една от основните причини за това деца да се озовават в улична среда. Децата се дискриминират поради връзките си с уличната среда, т.е. поради своя социален произход, имуществено състояние, рождение или друг статут, което носи със себе си отрицателни последици за цял живот. Комитетът тълкува „друг статут“ по член 2 от Конвенцията в смисъл, че включва уличната среда на детето или неговите родители и други членове на семейството.

Системна дискриминация¹⁴

26. Дискриминацията може да бъде пряка или непряка.¹⁵ Пряката дискриминация включва обусловени от политиките непропорционални подходи за „справяне с бездомността“, които прилагат репресивни усилия за предотвратяване на просията, безделието, скитничество, бягство или поведения за оцеляване — например криминализиране

¹⁴ Вж. Комитет за икономически, социални и културни права, Общ коментар № 20 (2009 г.) относно недопускането на дискриминация при икономическите, социалните и културните права, точка 12.

¹⁵ Пак там, точка 10.

на статусни нарушения,¹⁶ прочистване на улиците или хайки за масово задържане, както и целенасочено насилие, тормоз или изнудване от полицейски служители. Пряката дискриминация може да включва: отказ на полицейските служители да се отнесат сериозно към подадени от децата в улична среда сигнали за кражби или насилие; дискриминационно отношение в системите за детско правосъдие; отказ от страна на социални работници, учители и здравни лица да работят с децата в улична среда; тормоз и унижения от страна на връстници и учители в училищата. Непряката дискриминация включва политики, които водят до недопускане до основни услуги като здравеопазване и образование, например чрез изискване за плащане или за представяне на документи за самоличност. Дори децата в улична среда да не са изолирани от основните услуги, е възможно те да бъдат изолирани в рамките на съответните системи. Децата могат да се сблъскват с множество преплитачи се форми на дискриминация, например въз основа на пол, сексуална ориентация, полова идентичност и/или изразяването ѝ, наличие на увреждания, раса, етническа принадлежност, принадлежност към коренното население,¹⁷ имиграционен статут или принадлежност към малцинство — особено предвид това, че в много случаи несъразмерно голям процент от децата в улична среда са от малцинствени групи. Подложените на дискриминация деца са по-уязвими на насилие, малтретиране, експлоатация и зараза с полово предавани инфекции, включително ХИВ, като съответно тяхното здраве и развитие са изложени на по-сериозен риск.¹⁸ На държавите се напомня, че гарантирането на правото на недопускане на дискриминация не е само пасивно задължение за забрана на всички форми на дискриминация, но и изисква предприемане на подходящи предпазни мерки, за да се осигурят ефективно на всички деца равностойни възможности да се ползват от правата по Конвенцията. Това налага предприемането на активни мерки, целящи поправяне на положението на съществена неравнопоставеност.¹⁹ Системната дискриминация се повлиява от промени в законодателството и политиките и следователно може да ѝ се противодейства по този начин.

¹⁶ Вж. Общ коментар № 4 (2003 г.) относно здравето и развитието на юношите в контекста на Конвенцията, точка 12, и Общ коментар № 10 (2007 г.) относно правата на децата в системата за детско правосъдие, точки 8-9.

¹⁷ Вж. Общ коментар № 11 (2009 г.) относно децата от коренното население и техните права съгласно Конвенцията.

¹⁸ Вж. Общ коментар № 4, точка 6 и Общ коментар № 3, точка 7.

¹⁹ Вж. Общ коментар № 14, точка 41.

Деца в улична среда подчертаха като конкретна своя тревога дискриминацията и отрицателните нагласи на обществеността, с които се сблъскват, и поискаха мерки за повишаване на осведомеността и за образование, така че да се противодейства на това отношение.

Премахване на дискриминацията

27. Дискриминацията трябва да се премахне официално, като се направи необходимото, така че конституцията, законодателството и политиките на държавата да не дискриминират въз основа на уличната среда, както и — по същество — като се обърне достатъчно внимание на децата в улична среда като група, която е търпяла упорити предразсъдъци и която изисква утвърдителни действия.²⁰ Временните специални мерки, необходими за ускоряване или постигане на фактическа равнопоставеност на децата в улична среда, не бива да се смятат за дискриминация. Държавите трябва да направят необходимото: за да бъдат децата в улична среда равни пред закона; да се забрани всякаква дискриминация въз основа на улична среда; за да се преодолеят подстрекаването към дискриминация и тормозът²¹; децата в улична среда и техните семейства да не бъдат произволно лишавани от своето имущество; полицейските часове да бъдат легитимни, пропорционални и недискриминиращи. Държавите трябва да изострят вниманието на специалистите, частния сектор и обществеността към преживяванията и правата на децата в улична среда, с цел позитивна трансформация на нагласите. Държавите трябва да подкрепят творчески и културни и/или спортни програми, които са ръководени от деца в улична среда или включват такива деца и които помагат за преодоляването на погрешните схващания и премахват бариерите между тези деца и специалистите, общностите — включително останалите деца — както и по-широката общественост чрез диалог и взаимодействия с висока видимост. Те могат да включват уличен цирк, театър, музика, изкуство и спортни срещи. Държавите трябва да работят с печатните и ефирните медии, както и със социалните мрежи, за по-широко и изострено обществено внимание и разпространение на послания и истории въз основа на ориентиран към правата на детето подход. Страховете на обществеността

²⁰ Вж. Комитет по икономически, социални и културни права, Общ коментар № 20, точка 8.

²¹ Пак там, точка 7.

от престъпно поведение на децата в улична среда в много случаи се подклаждат от медиите и не отговарят на действителността. Медиите трябва активно да се насърчават да използват точни данни и доказателства, както и да спазват стандартите за закрила на детето, така че да не се застрашават достойнството, физическата сигурност и психическата неприкосновеност на детето.

Член 3, параграф 1 относно висшите интереси на детето

28. Произтичащите от това право задължения, като част от ориентирания към правата на детето подход, са основополагащи за осигуряване на холистичната физическа, психическа и морална неприкосновеност на децата в улична среда и за утвърждаване на тяхното човешко достойнство. Установено е, че тези деца са особено уязвими. Както Комитетът вече е посочил, висшите интереси на едно дете в конкретно уязвимо положение не са същите като на всички деца в същото уязвимо положение. Необходимо е властите и вземащите решения лица да отчитат различните видове и степени на уязвимост на всяко едно дете, тъй като то е неповторимо и всяка ситуация трябва да се оценява съобразно с това.²² В този контекст понятието „уязвимост“ трябва да се разглежда наравно с устойчивостта и самостоятелността на отделните деца в улична среда.

Член 6 относно правото на живот, оцеляване и развитие

Право на живот

29. Сред опасностите, които грозят децата в улична среда, са: убийства без съд и присъда, извършвани от представители на държавата; убийства от пълнолетни или от връстници, включително във връзка с т.нар. народно правораздаване, и свързване с престъпници или банди/превръщане в мишена за такива, когато държавата не предотвратява тези престъпления; излагане на потенциално застрашаващи живота условия, свързани с опасни форми на детски труд, пътно-транспортни произшествия,²³ злоупотреба с вещества, търговска сексуална експлоатация и небезопасни сексуални практики; смърт поради липса на достъп до подходяща храна, здравни грижи и подслон. Правото на живот

²² Вж. Общ коментар № 14, точки 75-76.

²³ Вж. Общ коментар № 4, точка 21.

не бива да се тълкува тясно.²⁴ То се отнася до правото на човека да не страда от действия и бездействия, чиято цел или очаквана последица е да предизвикат неговата неестествена или преждевременна смърт, както и правото му да се радва на достоен живот. През 1999 година, по дело за изтезания и убийство на три деца и двама младежи в улична среда от страна на полицейски служители през 1990 г., Междумериканският съд по правата на човека се произнася, че произволното отнемане на живот не се ограничава до незаконното деяние убийство, а обхваща и отнемането на правото на достоен живот. Това схващане за правото на живот се простира не само до гражданските и политическите права, но и до икономическите, социалните и културните права. Необходимостта да се защитават най-уязвимите хора — каквито са децата на улицата — несъмнено изисква тълкуването на правото на живот да обхваща минималните условия за достоен живот.²⁵

30. Комитетът вече е подчертал, че израстването в условия на крайна бедност застрашава оцеляването на децата и тяхното здраве и подкопава основното им качество на живот.²⁶

Право на оцеляване и развитие

31. Комитетът очаква държавите да тълкуват „развитие“ като холистично понятие, обхващащо физическото, умственото, духовното, моралното, психологическото и социалното развитие на детето. Дейностите и видовете поведение, от които могат да избират децата в улична среда за своето оцеляване и развитие на обществени места, са ограничени. Задълженията на държавите съгласно член 6 изискват поведението и начините на живот на децата да се разглеждат с особено внимание, дори ако те не отговарят на схващанията на определени общности за това какво е уместно за определена възрастова група съгласно общоприетите културни порядки. Програмите могат да постигат резултат единствено ако отчитат действителността, в която живеят децата в улична среда.²⁷ Мерките за намеса трябва да

²⁴ Работата по изготвяне на Конвенцията сочи, че правата на живот, на оцеляване и на развитие съгласно член 6 са взаимно допълващи се, а не взаимно изключващи се, и че същият член поражда положителни задължения (E/CN.4/1988/28).

²⁵ Заключение по обединени дела Villagrán Morales и др. срещу Гватемала, Междумерикански съд за правата на човека, 19 ноември 1999 г. Достъпно на адрес: www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_63_ing.pdf.

²⁶ Вж. Общ коментар № 7, точка 26.

²⁷ Вж. Общ коментар № 3, точка 11.

подкрепят отделните деца в улична среда, така че те да достигат оптималното си развитие²⁸ и положителният им принос за обществото да бъде възможно най-голям.

Осигуряване на достоен живот

32. Държавите са длъжни да зачитат достойнството на децата в улична среда и тяхното право на живот, оцеляване и развитие, като се въздържат от прояви на насилие, а също и като декриминализират целящите оцеляване форми на поведение и статусните нарушения; да защитават децата в улична среда от нанасяне на вреда от трети лица; както и да осъществяват тяхното право на живот, оцеляване и развитие чрез съставяне и изпълнение на дългосрочни стратегии въз основа на ориентиран към правата на детето подход, така че да обезпечат развитието на тези деца до достигането на техния пълен потенциал. Държавите трябва да съдействат на благонадеждните и подкрепящи пълнолетни — например членовете на семействата или работещите за държавата или за организации на гражданското общество социални работници, психолози, изпълнители на социални дейности на улицата или ментори — да помагат на децата в улична среда. Необходимо е също държавите да осигурят процедурната и практическа организация на погребения на загиналите деца в улична среда, така че да се осигури зачитане на тяхното достойнство и почит към тях.

Член 12 относно правото на изслушване²⁹

33. Правото на изслушване е особено възпрепятствано за децата в улична среда и Комитетът насърчава държавите активно да полагат усилия за преодоляване на съответните препятствия. Държавите и междуправителствените организации трябва да осигуряват подкрепяща и овластяваща среда — а също и да оказват подкрепа на организациите на гражданското общество за осигуряването ѝ — така че децата в улична среда: да бъдат изслушвани при съдебни и административни производства; да осъществяват свои собствени инициативи; да участват пълноценно на общностно и национално равнище в концептуалното разработване, съставянето, изпълне-

²⁸ Вж. Общ коментар № 5, точка 12.

²⁹ Общ коментар № 12 (2009 г.) относно правото на детето на изслушване.

нието, съгласуването, следенето и преразглеждането на политики и програми, както и в оповестяването им, включително чрез медиите. Мерките за намеса са от най-голяма полза за децата в улична среда, когато самите те участват активно в оценяването на нуждите, създаването на решения, оформянето на стратегии и изпълнението им, а не когато биват възприемани като пасивни обекти, решенията за които се вземат от друго. Когато разработват стратегии за превенция и реагиране, държавите трябва да се вслушват и в съответните възрастни, например роднини и членове на общността, специалисти и застъпници. Мерките за намеса трябва да подкрепят отделните деца в улична среда да упражняват своите права и да развиват умения, устойчивост, чувство за отговорност и гражданско самосъзнание в съответствие с етапа на развитие на способностите им. Държавите следва да подкрепят и окуражават децата в улична среда да създават свои собствени, ръководени от деца организации и инициативи, които ще създадат възможности за пълноценно участие и представителство на тези деца в обществото.³⁰ Ако е подходящо и при условие да са обезпечени съответните предпазни мерки, с цел намаляване на заклемяването и дискриминацията, както и за да се помогне за предотвратяване на попадането на други деца в подобно положение, децата в улична среда могат да повишават осведомеността, като споделят собствените си преживявания.

Член 4 относно необходимите мерки

34. Съгласно член 4, държавите – страни по Конвенцията, са длъжни да предприемат всички необходими законодателни, административни и други мерки за осъществяване на правата, признати в Конвенцията. Това важи за всяко едно дете, без разлика, като се обръща специално внимание на най-необлагодетелстваните групи — сред които очевидно попадат и децата в улична среда.³¹ Всяка държава носи задължението като минимум да осигури удовлетворяване на поне минималното основно ниво на всяко от социалните, икономическите и културните права.³² Държавите трябва да направят необходимото, за да важи това и за децата в улична среда. Липсата на

³⁰ Пак там, точка 128.

³¹ Вж. Общ коментар № 5, точка 8.

³² Комитет по икономически, социални и културни права, Общ коментар № 3 (1990 г.) относно естеството на задълженията на държавите – страни по Конвенцията, точка 10.

средства сама по себе си не е основателна причина държавите да не спазват това свое основно задължение. Както вече е посочено от Комитета, незабавните и основни задължения, наложени от правата на детето, не бива да се подкопават от каквито и да било ретроградни мерки, дори в условия на икономическа криза.³³ Държавите трябва да направят необходимото, за да не бъдат засягани децата в улична среда от регресивни мерки във време на икономическа криза.

Член 5 относно насоките и напътствията, съответстващи на развитието на способностите на детето.

35. За да засилят превенцията, държавите трябва да изграждат капацитета на родителите, роднините, законните настойници и членовете на общността за предоставяне на подходящи насоки и напътствия на децата, като им помагат да вземат предвид възгледите на детето съобразно с неговата възраст и степен на зрялост; за осигуряване на безопасна и подкрепяща среда, в която детето да може да се развива; за зачитане на детето като активен притежател на права, който с напредване на развитието си става все по-способен да упражняват тези права, стига да получава подходящи насоки и напътствия. Комитетът вече е разгледал подробно принципа на развитие на способностите на детето: колкото по-опитно е самото дете и колкото повече знае и разбира, толкова по-целенасочено родителите или законният настойник трябва да преобразуват насоките и напътствията в подсещания и съвети, а впоследствие – в равнопоставен диалог.³⁴ Децата в улична среда се нуждаят от особено деликатни насоки и напътствия, които зачитат житейския им опит. Повечето от децата в улична среда поддържат контакт със семействата си, като са налице все повече доказателства за наличието на ефективни начини за укрепване на тези семейни връзки. Ако децата в улична среда нямат съществени или никакви положителни връзки с родителите си, с други роднини или със законен настойник, то тогава ролята на членовете на общността, за които се споменава в член 5, става по-съществена и включва в смисъла си подкрепа от благонадеждни възрастни, които имат отношения с организации на гражданското общество.

³³ Вж. Общ коментар № 19 (2016 г.) относно отреждането на средства от държавните бюджети за осъществяване на правата на детето, точка 31.

³⁴ Вж. Общ коментар № 12 (2009 г.) относно правото на детето на изслушване, точка 84 и Общ коментар № 14, точка 44.

Б. Граждански права и свободи

Член 15 относно правото на свобода на сдружаване и на мирни събрания

Общ преглед

36. Действителността, в която живеят децата в улична среда, не отговаря на традиционните определения или понятия за детство. В сравнение с останалите деца, те имат много особена връзка с обществените места. По тази причина налаганите от държавите ограничения върху предмета на член 15 по отношение на обществените места могат да оказват несъразмерно въздействие върху децата в улична среда. Държавите трябва да направят необходимото, за да няма дискриминационен отказ на достъп до политически и обществени пространства за сдружаване и мирни събирания.

Граждански и политически пространства

37. Сдружаването и мирните събирания са от основно значение, за да могат децата в улична среда да предявяват правата си — например чрез съюзи на децата работници и чрез ръководени от деца сдружения. Комитетът обаче в своите заключителни препоръки многократно е изразявал загриженост от непредоставянето на политически пространства, в които да се чува гласът на децата. Децата в улична среда са особено ограничени в това отношение, тъй като те в много случаи нямат отношения с благонадежден възрастен — какъвто по закон такъв би бил необходим за регистрирането на организация. Често пъти няма кой да помага на децата в улична среда да попълват изискваните документи и да си набавят необходимата информация за развиване на инициативи за сдружаване и мирно събиране. Понякога на деца в улична среда се предлага заплащане за присъствие на протести или събрания с цел създаване на впечатление за многочисленост на тези събития. Така те стават уязвими на експлоатация, а е възможно да не осъзнават възможните последици от участието в подобни събития — което повдига сложни въпроси относно необходимостта за баланс между закрилата и правата на участие в обществото. Както обаче е посочено от Комитета в неговите заключителни препоръки, това не бива да се използва като оправ-

дание за ограничаване правото на децата на сдружаване и мирни събирания. Член 15 изисква държавите да овластят децата в улична среда да упражняват своите права на участие в обществото и да се противопоставят на използването под претекст на общи интереси и манипулацията от страна на възрастни.

Обществени места

38. В допълнение към сдружаването и мирните събирания в контекста на гражданските и политическите права, Комитетът подчертава, че е важно да се зачита изборът на децата в улична среда да се сдружават на обществени места, като не застрашават обществения ред, с оглед осъществяване на техните права на оцеляване и развитие (чл. 6), с цел отдых, игра и отмора (чл. 31),³⁵ за изграждане на социални връзки и водене на социален живот, както и като основна характеристика на живота им като цяло. За децата в улична среда този вид събиране помежду им е част от живота. Невинаги е възможно той да се разбие в отделни дейности като хранене, сън или отмора. За децата, които не живеят в улична среда, това съвместно съществуване с други хора се наблюдава основно в семейното домакинство, в училище и в подобни среди. За децата в улична среда то е на обществени места. Тези деца се нуждаят от безопасно пространство за упражняване правото си на сдружаване, което в този контекст се тълкува съвкупно с други защитени от Конвенцията права като „прекарване време с други хора на обществени места“. Комитетът вече е разглеждал намаляващата търпимост към деца в обществените пространства във връзка с член 31.³⁶ В настоящия общ коментар той включва в разглеждането на свързаните с намаляващата търпимост тревоги и използването на обществени места от деца за цели, различни от посочените в член 31.

Ограничения по член 15

39. Съгласно член 15, параграф 2, свързаните с обществения ред полицейски и други мерки са допустими единствено ако се приемат на законно основание, ако се основават на индивидуална, а

³⁵ Вж. Общ коментар № 17 (2013 г.) относно правото на детето на отдых, почивка, игра, дейности за отмора и участие в културния живот и изкуствата, точка 21.

³⁶ Пак там, точка 37.

не колективна преценка, ако съответстват на принципа на пропорционалност и ако представляват най-щадящата възможност. Подобни мерки не бива да се прилагат групово или всеобщо.³⁷ Това означава, че тормозът, насилието, хайките за масово задържане и прочистванията на улиците от живеещите в улична среда деца, включително във връзка с провеждането на важни политически, обществени или спортни събития, както и други форми на намеса, които ограничават или възпрепятстват правото на тези деца на сдружаване и мирни събирания, са в разрез с член 15, параграф 2. Непризнаването на законно учредени съюзи на деца работници и сдружения, ръководени от живеещи в улична среда деца, и/или поставянето на подобни организации под условие да притежават разрешения, за които децата в улична среда обективно нямат достъп, представляват дискриминация на тези деца и са нарушение на член 15, параграф 2.

Мерки за изпълнение

40. Държавите не бива да тормозят или да отстраняват по свое усмотрение живеещите в улична среда деца от обществените места, на които те се сдружават или събират мирно. На нарушителите на това право трябва да се налагат санкции. Необходимо е специализирано обучение за изграждане на капацитета на полицейските служители и силите за сигурност за справяне с различните касаещи обществения ред ситуации по начин, утвърждаващ зачитането на правата на живеещите в улична среда деца.³⁸ Местните разпоредби следва да се преработят така, че да гарантират спазване на член 15, параграф 2. Държавите трябва да оказват подкрепа за позитивни мерки като: овластяване на децата в улична среда чрез ограмотяване относно правата на детето и развиване на житейски умения; създаване на нагласа сред заинтересованите лица при вземането на решения да приемат възгледите на тези деца, изразени чрез тяхното сдружаване и събиране; поощряване участието на тези деца в дейности за отдих и отмора, спортни, творчески и културни занимания заедно с останалите деца в общността. Законодателството не може

³⁷ Вж. Общ коментар № 6 (2005 г.) относно третирането на непридружени и отделени от семействата си деца извън държавата им на произход, точка 18. Макар да е първоначално разписано по отношение на непридружените и отделени от семействата си деца, преминали през държавна граница, в настоящия коментар Комитетът прилага това тълкование за всички деца в улична среда.

³⁸ Вж. Общ коментар № 13, точка 44.

да поставя правата на живеещите в улична среда деца по член 15 под условието да е налице официална регистрация на техните сдружения и мирни събирания.

Член 7 относно регистрацията при раждане и член 8 относно самоличността

41. Липсата на доказателства за самоличност оказва отрицателно въздействие върху защитата на правата на живеещите в улична среда деца по отношение на образованието, здравеопазването и други социални услуги, правосъдието, наследствените права и събирането на семейства. Като минимум държавите трябва да осигурят безплатна, достъпна, лесна и експедитивна регистрация на раждането на всички деца, независимо от възрастта им. Следва да се оказва активна подкрепа на децата в улична среда за получаване на валидни документи за самоличност. Като временно решение, държавите и местните власти трябва да допускат иновативни и гъвкави решения като предоставяне на неофициални лични карти, обвързани със служители/адреси на организации на гражданското общество, чрез които децата междувременно да получават достъп до основни услуги и закрила в правосъдната система. Трябва да се приемат иновативни решения за преодоляване на трудностите пред децата в улична среда — които обикновено често се местят от място на място и няма как да пазят документ за самоличност на сигурно място, без да го изгубят и без той да бъде повреден или откраднат.

Член 13 относно правото на свобода на изразяване на мнение и член 17 относно достъпа до информация

42. Правото на децата в улична среда на достъп до, търсене и съобщаване на информация относно правата им е от основно значение, за да бъдат тези права разбрани и осъществявани на практика. Съобразеното с конкретния контекст, достъпно образование за правата на детето ще помогне за преодоляване на бариерите за участие в обществото, така че да се чува гласът на тези деца. Необходимо е децата в улична среда да могат чрез достъпни, подходящи средства да осъществяват достъп до точна, висококачествена и адаптирана към особеностите на децата информация по отношение на: а) ролята и отговорността на държавата и механизмите за подаване на жалби и получаване на компенсация във връзка с нарушения на правата на

човека; б) защитата от насилие; в) сексуалното и репродуктивното здраве, включително семейното планиране и предпазването от полово предавани инфекции; г) начините за здравословен живот, включително хранене и физическа активност; д) безопасните и почтителни начини на социално и сексуално поведение; е) предотвратяването на злополуки; и ж) отрицателното въздействие на злоупотребата с алкохол, тютюневи изделия, наркотици и други вредни вещества.

Член 16 относно личната неприкосновеност, честта и репутацията

43. Възможно е децата в улична среда да бъдат с ограничена лична неприкосновеност, тъй като се налага да извършват различни дейности на обществени места. Дискриминацията въз основа на това, че те или родителите им живеят в улична среда, ги прави особено уязвими на нарушения на член 16. Комитетът признава принудителното извеждане за нарушение на член 16 от Конвенцията, като в миналото Комитетът по правата на човека е признавал това и за нарушение на член 17 от Международния пакт за граждански и политически права.³⁹ Препоръките в точка 27 относно преодоляването на заклеймяването, както и в точка 60 относно недискриминиращото и почтително отношение от страна на полицейските сили, дават насоки по отношение на честта и репутацията.

В. Семейна среда и алтернативна грижа

Член 20 относно правото на специална закрила и подпомагане на децата, лишени от семейна среда

Видове грижа

44. За децата в улична среда без основно или упълномощено полагащо грижи лице, ролята на това лице фактически се изпълнява от държавата и тя е длъжна, на основание на член 20, да осигури алтернативна грижа на детето, което е временно или трайно лишено от своята семейна среда.⁴⁰ Видовете грижа включват: практическа и морална подкрепа за децата по улиците чрез благонадежден възрастен, изпълняващ социални дейности на улицата, или чрез подкрепата

³⁹ Вж. ССРР/СО/83/КЕН, точка 22 и ССРР/С/ВГР/СО/3, точка 24.

⁴⁰ Вж. Общ коментар № 13, точки 33 и 35.

на връстници, без децата да бъдат карани или принуждавани да се откажат от връзките си с уличната среда и/или да бъдат настанени за алтернативна грижа; нископрагови и общностни/социални центрове; приюти за пренощуване; дневни центрове; жилища за временна групово резидентна грижа; приемна грижа; събиране на семейства; самостоятелен живот; дългосрочни решения за грижа, включително, но не само осиновяване. Лишаването от свобода, например в килии в арест или в центрове от затворен тип, никога не е форма на закрила.

Прилагане на ориентиран към правата на детето подход

45. Мерките за намеса, които не зачитат детето като активен участник в процеса на напускане на улицата и преминаване към алтернативна грижа, не сработват: в много случаи децата отново се озовават на улицата поради бягство или неуспех на настаняването. Настаняването се проваля, когато децата от улична среда биват изпращани в непознати райони, където да живеят с почти непознати за тях роднини. С прилагането на ориентиран към правата на детето подход към разработването и предоставянето на алтернативни варианти за избор, държавите се грижат за това децата да не бъдат принудени да разчитат на своите връзки с уличната среда за оцеляването и/или развитието си и да не бъдат заставяни да приемат настаняване против волята си. Държавите трябва да гарантират законодателно, включително чрез подзаконовни актове и насоки относно политиките, че децата се поощряват да споделят възгледите си и че тези възгледи се вземат предвид при вземането на решения за настаняване, за разработване и преразглеждане на планове за грижа и за посещения при семейството.⁴¹ Държавите трябва да спазват установените международни параметри, които ограничават институционализацията като крайна мярка,⁴² както и да се грижат за това децата да не бъдат настанявани за алтернативна грижа без нужда, а в случаите на алтернативна грижа — за това тя да бъде предоставяна при подходящи условия, отговарящи на правата и висшия интерес на детето.⁴³ Държавите трябва да гарантират безопасността и качеството на

⁴¹ Вж. Общ коментар № 12, точка 54; Общ коментар № 6, точка 40; Общ коментар № 7, точка 36, буква б).

⁴² Вж. Общ коментар № 3, точка 35.

⁴³ Насоките за алтернативни грижи за деца, Резолюция на Общото събрание № 64/142, приложение.

приютите и социалните заведения, независимо дали те са държавни или се управляват от организации на гражданското общество. Когато след допитване до детето от улична среда бъде преценено, че настаняването при роднини е във висш негов интерес, са необходими внимателни подготвителни и последващи действия от двете страни. В много случаи е необходим преходен период при преминаването от улицата към дългосрочно настаняване за грижа, продължителността на който следва да се определя поотделно за всеки случай с участието на детето. Не е приемливо за настаняване на деца да се използват килии в полицейски участъци или арести поради липса на условия за алтернативна грижа.

Член 9 относно отделянето от родителите

46. Много от децата в улична среда живеят със своите семейства, независимо дали това става непосредствено на улицата или не, и/или поддържат семейни връзки — и трябва да им се помага да поддържа тези връзки. Държавите не бива да отделят децата от техните семейства само защото последните работят или живеят на улицата. По подобен начин следва държавите да не отделят новородените или децата, ако самите им родители са деца в улична среда. Бедността като финансово и материално състояние, както и преките условия и специфични последствия, които могат да я съпътстват, никога не бива да бъдат единственото основание детето да се изведе от родителска грижа, а следва да се възприемат като знак, че семейството се нуждае от подходящо подпомагане.⁴⁴ За предотвратяване на дългосрочното отделяне, държавите могат да подпомагат временни, зачитащи правата на детето възможности за грижа, ако например родителите мигрират за определени периоди през годината с цел сезонна работа.

Член 3, параграф 3 относно стандартите за институциите, службите и услугите за грижа и закрила и член 25 относно периодичното преразглеждане на настаняването

47. Важно е да се установи, поддържа и следи качеството на държавните и недържавните услуги, така че да се предотвратява попадането на деца в улична среда в резултат на неизпълнение на техните права на грижа и закрила, както и в полза на децата, които вече са в

⁴⁴ Вж. Общ коментар № 14, точка 62.

улична среда. Държавите трябва да предоставят качествени, зачитащи правата на детето услуги и да помагат на предоставящите подкрепа организации на гражданското общество да правят същото. Недържавните институции, услуги и заведения за деца в улична среда трябва да бъдат подпомагани, обезпечавани с ресурси, акредитирани, регламентирани и наблюдавани от държавата. Персоналът, участващ в предоставянето на тези услуги, трябва да бъде обучен в съответствие с точка 18.

Член 18 относно отговорността на родителите

48. Подпомагането на родителите и законните настойници е от основно значение за предотвратяване попадането на деца в улична среда и за укрепване на програмите за събиране на семействата на децата, които вече са в улична среда. Държавите са длъжни да оказват подходяща помощ на родителите и законните настойници при осъществяване на тяхната отговорност по отглеждане на децата и да осигуряват създаването на институции, служби и услуги в областта на грижите за децата. Държавите трябва да предприемат мерки за премахване на структурните фактори, които утежняват затрудненията на семействата в нестабилно положение. Сред основните проблеми за преодоляване са: подобряване на основаващото се на правата развитие на общностите в бедните квартали; създаване на комплексни системи за икономическа и социална защита; осигуряване на безопасни и достъпни дневни центрове и други специализирани услуги; подобряване на достъпа до подходящо жилищно настаняване и възможностите за доходи за семействата. В допълнение към структурния подход и подходящите политики, семействата в уязвимо положение се нуждаят от поединични решения, съставяни с помощта на добре обучени специалисти. Държавите трябва да инвестират в основаващи се на правата на детето програми за подпомагане на семействата, които доказано прекъсват предаването от поколение на поколение на тежките условия, влошаващи риска от попадане на децата в улична среда, както и да разширяват мащаба на тези програми. Държавите трябва да предприемат мерки, за да предоставят на всички родители и полагащи грижа за децата лица всеобщо ограмотяване относно правата на детето и положителното родителско поведение, като по незаклеймяващ начин отдават предимство на семействата с деца, изложени на риска да се озоват в улична среда. Това ограмотяване трябва да обхваща в предмета си правата на детето, включително как то да се изслушва и възгледите му да се зачитат при вземането на решения; положителните методи на от-

глеждане и възпитание на децата, включително положителните умения за налагане на дисциплина, решаването на конфликти без прибегване до насилие и привързаното родителство; както и развитието в ранна детска възраст. Вж. също точки 35 и 49.

Г. Подходящ жизнен стандарт

Член 27 относно правото на подходящ жизнен стандарт

Подкрепа за родителите, полагащите грижи лица и децата

49. Съгласно член 27, параграф 3, държавите трябва да гарантират на всички деца стандарт на живот, подходящ за тяхното физическо, умствено, духовно и морално развитие, да предотвратяват попадането им в улична среда и да осъществяват правата на децата, които вече живеят в улична среда. Държавите следва да предприемат необходимите мерки с цел да подпомагат родителите и другите отговорни за детето лица в осъществяването на това право, а в случай на нужда — да предоставят материална помощ и програми за подпомагане, особено по отношение на изхранването, облеклото и жилището. Тези предписания не оставят на държавите свобода на собствена преценка. Изпълнението на горепосоченото в съответствие с условията в отделните държави — страни по Конвенцията, и съобразно със средствата, с които разполагат те, трябва да се тълкува във връзка с член 4, а именно — в максималната степен, възможна с оглед на техните ресурси, и когато е необходимо — в рамките на международното сътрудничество, като се обръща особено внимание на дълга на държавите да изпълняват минималното си основно задължение да подsigуряват социалните, икономическите и културните права. По отношение на материалното подпомагане и децата в улична среда, приоритет представляват осигуряването на безопасно място за живеене, изхранване, безплатни и достъпни медицински грижи и образование чрез държавно подпомагане на родителите и полагащите грижи за децата лица, особено под формата на субсидирано, подходящо жилищно настаняване и възможности за доходи. Смесътът на член 27, параграф 3 не се ограничава до мерките за подпомагане на родителите и останалите отговорни за детето лица. Задължението за предоставяне на материално подпомагане и програми за подкрепа в случай на нужда трябва да се тълкува в смисъл, че обхваща и пряко подпомагане на децата. Това важи особено за децата в улична среда,

които нямат семейни връзки или чиито семейни връзки са белязани от малтретиране. Прякото материално подпомагане на деца под формата на услуги може да се извършва от самата държава или посредством държавна подкрепа за организации на гражданското общество. По отношение на самотните родители и възстановените семейства са от изключително значение мерките на държавите за осигуряване на издръжка на детето (вж. член 27, параграф 4).

Подходящо жилищно настаняване

50. Правото на жилище е важен и особено относим към децата в улична среда елемент от член 27. То е получило широко тълкуване от Комитета по икономически, социални и културни права като правото да се живее на сигурно място в мир и с достойнство,⁴⁵ от което става ясно, че понятието „подходящ“ по отношение на жилищното настаняване изисква да се обърне внимание на: правната сигурност на обитаването; наличието на услуги, материали, удобства и инфраструктура; достъпната цена; обитаемостта; достъпността; местоположението; културната уместност.⁴⁶ Децата са сред хората, които страдат несъразмерно много от практиката на принудително извеждане от жилища.⁴⁷ Принудителното извеждане, включително чрез разрушаване на нередовни или незаконни жилища, може да повиши несигурността на живота за децата, принуждавайки ги да спят по улиците и излагайки ги на опасността от още повече нарушения на правата им. Преобладаваща тема, повдигана при допитванията до деца в улична среда, е колко неадекватни и неподходящи са някои държавни „приюти“, както и насилието и несигурността в тях, които са толкова тежки, че децата предпочитат да бъдат по улиците.

Мерки за изпълнение

51. Държавите трябва да предприемат мерки за преодоляване на структурните причини за бедността и неравенството на доходите, така че да намалят затрудненията на нестабилните семейства и да ги укрепят като средство за предоставяне на по-добра закрила на децата

⁴⁵ Вж. Комитет по икономически, социални и културни права, Общ коментар № 4, (1991 г.) относно правото на подходящо жилищно настаняване, точка 7.

⁴⁶ Пак там, точка 8.

⁴⁷ Вж. Комитет по икономически, социални и културни права, Общ коментар № 7, (1997 г.) относно принудителното извеждане от жилища, точка 10.

и намаляване на опасността от попадането им в улична среда. Тези мерки включват: въвеждане на данъчни и разходни политики, които намаляват икономическите неравенства; разширяване на заетостта със справедливо заплащане и на други възможности за доходи; въвеждане на политики за развитие на селските и градските райони в полза на бедното население; премахване на корупцията; въвеждане на специално насочени към децата политики и бюджетни разчети; засилване на насочените към децата програми за облекчаване на бедността в райони, известни с високите нива на миграция; осигуряване на подходяща социална сигурност и социална закрила. Конкретни примери са програмите за детски надбавки, прилагани в страните от Европа и Северна Америка, както и програмите за парични помощи, въведени в държави от Латинска Америка и широко прилагани в Азия и Африка. Държавите трябва да полагат усилия тези програми да достигат до най-маргинализираните семейства, които невинаги имат банкови сметки. Материално подпомагане трябва да се предоставя както на родителите и полагащите грижи за детето лица, така е пряко на децата в улична среда, като тези механизми и услуги следва да се създават и изпълняват въз основа на ориентиран към правата на детето подход. Що се отнася до жилищното настаняване, сигурността на обитаването е от основно значение за предотвратяване на попадането на деца в улична среда. Това включва достъп до подходящо, безопасно жилищно настаняване с чиста питейна вода и санитарно-хигиенни условия. Не бива да се извършва принудително извеждане на деца от жилища, дори и тези жилища да са нередовни или незаконни, ако преди това не е осигурено подходящо друго жилищно настаняване: държавите са длъжни да предвидят подходящо обезпечаване на засегнатите деца. Задължително условие за строителните и инфраструктурни проекти трябва да бъде извършването на оценка за въздействието върху правата на детето и човешките права, за да се сведат до минимум отрицателните последици от разселването.

Д. Увреждания и здравословно състояние

Член 23 относно децата с увреждания

52. Деца с увреждания попадат в улична среда по различни причини, включително икономически и социални фактори, като понякога се експлоатират за просия. Държавите трябва да предприемат всички необходими действия за предотвратяване и изрично криминализиране

на тази експлоатация и за съдебно преследване на извършителите.⁴⁸ Децата в улична среда са изложени на риск от развиване на увреждания поради отрицателното въздействие на различни страни на уличния живот, сред които — насилие, експлоатация и злоупотреба с вещества. Умствените и психосоциалните увреждания могат да направят децата в улична среда особено уязвими на експлоатация и малтретиране. Държавите трябва да предприемат специални мерки за закрила, включително откриване и премахване на препятствията за достъпа на децата с увреждания до услуги, в това число приобщаващо образование.

Член 24 относно здравословното състояние⁴⁹ и член 33 относно употребата на наркотици и злоупотребата с други вещества

53. Уличната среда може да повиши уязвимостта на физически и психически здравословни проблеми.⁵⁰ Предизвикателствата включват несъразмерно широкото разпространение на злоупотреба с вещества, ХИВ⁵¹ и други полово предавани инфекции, бременност, насилие (включително от страна на връстници), мисли за самоубийство и извършването му, самолечение с нерегламентирани медикаменти и излагането на опасност от заразни болести, замърсяване и пътно-транспортни произшествия. Комитетът подчертава необходимостта от здравно образование и услуги, включително в областта на сексуалното и репродуктивно здраве, които да са специално приспособени към нуждите на децата в улична среда. Това образование и услуги трябва да бъдат дружелюбни и подкрепящи, всеобхватни, достъпни, безплатни, поверителни, неосъждащи, недискриминиращи, зачитащи правото на автономно вземане на решения на децата и неизискващи родителско съгласие.⁵² Здравните услуги трябва да бъдат достъпни независимо от физическото местоположение и социалното положение. Децата в улична среда трябва да имат достъп до безплатни основни здравни услуги чрез всеобщо здравно осигуряване и схеми за социална закрила. Държавите трябва да увеличат достъпността на услугите за превенция, лечение и рехабилитация по отношение на злоупотребата с вещества,

⁴⁸ Вж. Общ коментар № 9, точка 76.

⁴⁹ Общ коментар № 15 (2013 г.) относно правото на детето да се ползва от най-високия достижим стандарт на здравословно състояние.

⁵⁰ Вж. Общ коментар № 4, точка 34.

⁵¹ Вж. Общ коментар № 3, точка 30.

⁵² Пак там, точки 20-21; Общ коментар № 4, точки 11 и 26; и Общ коментар № 15 и особено точки 8, 11 и 28.

включително услуги за намаляване на вредата, както и терапия след травматични преживявания и грижа за психичното здраве сред децата в улична среда. Тези услуги трябва да се извършват от професионални служители, обучени по въпросите на правата на детето и особените обстоятелства в живота на децата в улична среда. Държавите могат да насърчават подходящо подпомагани програми за взаимно ограмотяване сред връстници, които могат да постигат особено добри резултати в борбата със злоупотребата с вещества и полово предаваните инфекции като ХИВ. Особено внимание трябва да се обърне на предпазването на децата в улична среда от участие в търговията с наркотици.

Е. Образование, свободно време и културни дейности

Член 28 относно образованието

54. Достъпното, безплатно, безопасно, подходящо и качествено образование е критично важно за предотвратяване попадането на деца в улична среда и осъществяването на правата на тези от тях, които вече живеят в улична среда. За много деца образованието представлява последната точка на досег с по-широката общественост. Държавите трябва по подходящ начин да се грижат за това децата в улична среда да остават в училище и правото им на качествено образование да бъде напълно защитено, включително чрез подпомагане на родителите, полагащите грижи за децата лица и семействата. Необходимо е наличие на различни възможности за образование, включително „втори шанс за образование“, занятия за наваксване, мобилни училища, професионално образование в съответствие с установените от пазарни проучвания нужди, последвано от дългосрочна подкрепа за осигуряване на доходи, както и пътища за достъп до официалната образователна система чрез партньорства с гражданското общество. Учителите трябва да са обучени по въпросите на правата на детето, на живеещите в улична среда деца и на прилагането на методики на обучение, в чийто център стои детето и които включват неговото активно участие.

Член 29 относно целите на образованието⁵³

55. Целите на образованието за децата в улична среда трябва да отговарят на член 29 и да включват езикова, математическа и

⁵³ Общ коментар № 1 (2001 г.) относно целите на образованието.

цифрово-технологична грамотност, развиване на житейски умения, познаване на правата на детето, търпимост към многообразието и гражданско образование. Това образование е жизненоважно за осъществяването на правото на детето на закрила, развитие и участие в обществото, включително засилване на самостоятелността на детето и овластяването му да се справя по-успешно със ситуации на риск, с оглед предотвратяване попадането на деца в улична среда и защита на тези, които вече живеят на улицата. Държавите трябва да предприемат мерки, за да осигуряват на всички деца качествено, безплатно образование по въпросите на правата на детето и за придобиване на житейски умения — както чрез учебните програми на училищата, така и чрез неформално и улично образование, за да се обхванат дори децата, които не ходят на училище.

Член 31 относно отдиha, играта и отмората

56. Комитетът подчертава правото на отдиh, игра и отмора, както и на участие в творчески и културни дейности. Децата в улична среда подхождат творчески към намирането на възможности за игра в неформалната улична обстановка.⁵⁴ Държавите трябва да гарантират, че тези деца няма да бъдат дискриминирани чрез недопускане до паркове и игрища — например поради изисквания за облекло,⁵⁵ както и да предприемат мерки, чрез които да им помагат да развиват творческите си способности и да спортуват, включително чрез мобилни средства за развлечение и спорт.

Ж. Насилие срещу деца и специални мерки за закрила

Член 19 и член 39 относно недопускането на каквито и да било форми на насилие⁵⁶

57. Насилието във всички негови форми — емоционално, физическо и сексуално — е основна причина за и последица от попадането на деца в улична среда. Животът на децата в улична среда масово е просмукан с всякакви видове насилие и това е основна тревога, подчертавана от самите деца. Необходимо е предприемане на кон-

⁵⁴ Общ коментар № 17

⁵⁵ Пак там, точка 49.

⁵⁶ Вж. Общ коментар № 3, точки 19 и 36-37; Общ коментар № 4, точки 2 и 23; Общ коментар № 8 (2006 г.) относно правото на детето на закрила от телесно наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание; и Общ коментар № 13.

кретни, незабавни мерки за защита на децата в улична среда. Наред с всички препоръки от Общ коментар № 13, тези мерки включват: забрана за всички форми на насилие, включително телесни наказания; механизми за достигане до децата в уязвимо положение, които са в процес на преустановяване на връзките със семейството и общността си; механизми за сигнализиране за насилие, дискриминация и всякакви форми на нарушаване на правата; както и механизми за подвеждане под отговорност на извършителите, независимо дали те са държавни или недържавни субекти, отделни физически лица или групи. Възможно е да се наложи създаването на специални механизми за справяне с лицата, които според сигнали от такива деца са заплаха за тях, например полицейски служители и лица, замесени в организирана престъпност и трафик на наркотици.

Членове 34-36 относно сексуалното насилие, сексуалната експлоатация, трафика и други форми на експлоатация на деца

58. Децата в улична среда са особено уязвими на сексуално насилие и експлоатация, като Факултативният протокол към КГД относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография е особено приложим за тях. Мерките в тази връзка трябва да бъдат съобразени с особеностите и потребностите на различните полове и да се изпълняват от специалисти, обучени да разбират специфичните обстоятелства в живота на децата в улична среда. Възможно е децата да са се озовали в улична среда в резултат на трафик на хора с цел сексуална или трудова експлоатация и/или след попадането си на улицата да са уязвими на такъв трафик, както и на трафик за търговия с органи и други форми на експлоатация.

Член 32 относно детския труд

59. Комитетът настоятелно призовава държавите да изпълняват разпоредбите на член 32, параграф 2 от Конвенцията и на следните конвенции на Международната организация на труда: Конвенция № 138 (1973 г.) относно минималната възраст и Конвенция № 182 (1999 г.) относно най-тежките форми на детски труд, с оглед защита на децата в улична среда от икономическа експлоатация и най-тежките форми на детски труд. Противоедействието на детския труд трябва да обхваща комплексни мерки, включително предоставяне на подкрепа с цел постъпване на децата в образователната система,

както и гарантиране на подходящ стандарт на живот за тях и техните семейства. Тези мерки трябва да се разработват в сътрудничество с децата в улична среда и с други ключови заинтересовани лица, за да защитават висшия интерес на децата и да не бъдат опорочени от отрицателни последици за оцеляването и развитието на децата в резултат на недоглеждане. Криминализирането на просията и незаконната търговия може да доведе до по-лоши форми на поведение за оцеляване, например търговска сексуална експлоатация. Благотворно въздействие оказват спестовните схеми, развиващи умения за управление на личния бюджет и защита на доходите на децата в улична среда.

Членове 37 и 40 относно детското правосъдие

60. Уличната среда повишава риска от попадане на децата под ударите на правосъдната система или системата за детско правосъдие и намалява вероятността те да се ползват от отклоняване от правосъдие, алтернативи на лишаването от свобода или практики на възстановителното правосъдие, тъй като те не могат да си позволяват заплащане на парична гаранция, а в много случаи липсва отговорно пълнолетно лице, което да гарантира за тях. Порочните практики сред полицейските сили, например тормоз (включително кражба на парите и вещите на децата, хайки за масово задържане и произволно преместване на децата, в много случаи — по нареждане на началници и/или политици), корупция, изнудване (за пари или секс) и физическо, психическо или сексуално насилие, са широко разпространени нарушения на правата и трябва спешно да бъдат криминализирани от държавите. Комитетът е обезпокоен от политиките на нулева търпимост, които криминализират живота на деца в улична среда и водят до принудителна институционализация. Държавите трябва да подкрепят близостта на полицията до обществото, с акцентирание върху закрилата, а не наказването на децата в улична среда, както и да въвеждат представителство на различните култури в полицейските сили. Държавите трябва да гарантират всички права на всички деца, включително живеещите в улична среда, в рамките на система на детско правосъдие, която набляга на възстановяването, а не на наказването.⁵⁷

⁵⁷ Вж. Общ коментар № 6, точка 61; Общ коментар № 10, точки 6, 8-9 и 16.

Член 38 относно въоръжените конфликти

61. Факултативният протокол към Конвенцията относно участието на деца във въоръжен конфликт има отношение към децата в улична среда, тъй като те са уязвими на вербуване във въоръжени сили или групировки. В резултат на конфликти е възможно деца да попаднат в улична среда поради нарушаване на общностните връзки, разделяне на семейства, разселване на общности или отхвърляне на демобилизираните деца бойци от общностите. За целите на превенцията е необходимо образованието по въпросите на правата на детето, включително образованието за мир, както и инициативите за борба с вербуването, да достигат до децата в улична среда. Необходимо е мерките за намеса, целящи свеждане на последиците от въоръжените конфликти до минимум, активно да смекчават следствията от отделянето на деца от семействата им, както и да се отдаде предимство на програмите за издирване на семейства. Програмите за разоръжаване, демобилизация и реинтеграция на деца трябва да са съобразени с динамиката на връзките с уличната среда като причина за и следствие от участието на деца във въоръжени конфликти.

VI. Разпространение и сътрудничество

Разпространение

62. Комитетът препоръчва държавите да разпространят повсеместно този общ коментар сред държавните, правораздавателните и административните структури, децата в улична среда, родителите, полагащите грижи лица, съсловните организации, общностите, частния сектор и гражданското общество. Следва да се използват всички канали за разпространение, включително печатните медии, интернет и собствените средства за общуване на децата — например споделяне на истории и инициативи за взаимно обучение сред връстници. За тази цел е необходим превод на общия коментар на съответните езици, в това число на жестомимичните езици, брайловия формат и лесните за разбиране формати, предназначени за деца с увреждания и с ограничена грамотност. Това налага също предоставянето на версии, които са съобразени със съответната култура, разбираеми са за детската аудитория и са по-скоро картинни, отколкото текстови; провеждане на работни срещи и семинари; оказването на съобразена с възрастта и уврежданията помощ за обсъждане на последиците от коментара и най-доброто му приложение в практиката; както

и включването на коментара в обучението на всички специалисти, които работят в полза на и с децата в улична среда. Държавите се насърчават също да включат в своите доклади до Комитета информация за децата в улична среда.

Международно сътрудничество

63. Комитетът призовава държавите да засилят международната ангажираност, сътрудничество и взаимопомощ за предотвратяване попадането на деца в улична среда и за закрила на тези от тях, които вече живеят в улична среда. Това включва определяне и споделяне на основаващи се на правата практики, които са доказано резултатни, а също и изследвания, политики, наблюдение и изграждане на капацитет. Сътрудничеството изисква участието на държавите, органите и агенциите на ООН, регионални организации, организации на гражданското общество (включително ръководени от деца организации и научни субекти), децата, частния сектор и професионални групи. Комитетът насърчава споменатите действащи лица да способстват за непрекъснати политически диалози на високо равнище и изследвания във връзка с качествени, подплатени с доказателства мерки за намеса с цел превенция и реагиране. Това включва диалози на международно, национално, областно и местно равнище. Възможно е да се наложи това сътрудничество да разгледа въпроси, свързани със закрилата на децата, преминаващи през държавни граници като мигранти, бежанци и търсещи убежище лица или като жертви на/оцелели от трансграничен трафик на хора.

unicef | for every child